قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايەت — ئايەت ئۇل كۇرسى ھەققىدە

ئەركىن سىدىق، ئەزھەرى

2014-يىلى 6-ئاينىڭ 27-كۈنى

قۇرئاندا 6000 دىن كۆپرەك ئايەتلەر بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر ئەڭ مۇھىم، ۋە ئەڭ ئۇلۇغ ئايەت بار. ئەمما، بىزنىڭ بايقىشىمىزچە، باشقا تىللارغا تەرجىمە قىلىنغاندا، بۇ ئايەتنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىم بىر جۈملە سۆز ئازراق خاتا تەرجىمە قىلىنىدىكەن. بىز ھازىرغىچە بىر ئاز خاتا تەرجىمە قىلىنىپ كېلىۋاتقان ئەڭ مۇھىم ئايەتنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىم سۆزنىڭ توغرا تەرجىمىسىنى كۆرسىتىپ بېرىش، شۇنداقلا قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايەتنى چۈشەندۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن، مەزكۇر ماقالىدا ياسىر قازىنىڭ «ئايەت ئۇل-كۇرسى — قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايەت» دېگەن تېمىدىكى بىر لېكسىيىسىنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ بايان قىلىمىز. بۇ لېكسىيە 2012-يىلى 7-ئايدا رامىزاننىڭ 3-كۈنى سۆزلەنگەن. مەزكۇر يازمىنىڭ دىننى يېڭىدىن ئۆگىنىۋاتقان قېرىنداشلىرىمىز ئۈچۈن بىر ئاز ياردىمى بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

تۆۋەندىكىسى ياسىر قازىنىڭ لېكسىيىسىنىڭ مەزمۇنى. ئەگەر ئۆز پىكرىمىزنى قوشۇپ قويۇشقا توغرا كەلسە، ئۇنى «ئىلاۋە» شەكلىدە، ياكى ئايرىم كىچىك تېما قىلىپ كىرگۈزىمىز.

ئايەت ئۇل-كۇرسى نېمە ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم؟ ئايەت ئۇل-كۇرسىنى مەدھىيىلەيدىغان ھەدىسلەر ئىنتايىن كۆپ. ئۇنىڭ بىرى سەھىھۇل بۇخارىدىكىسى بولۇپ، ئۇنى ھەزرىتى ئۇبەي يازغان. ھەزرىتى ئۇبەي ئىبنى كەئب قۇرئاننى ئەڭ كۆپ بىلىدىغان ساھابىلەرنىڭ بىرىدۇر. بىر قېتىم مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇبەيدىن مۇنداق دەپ سورايدۇ: «ھەي ئۇبەي، قۇرئاندىكى مەدھىيىگە ئەڭ سازاۋەر (blessed) ئايەت قايسى؟ ئەڭ ئۇلۇغ ئايەت قايسى؟» ھەزرىتى ئۇبەي كەمتەرلىك قىلىپ، ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشتىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ «سىز ئاللاھنىڭ ئەلچىسى بۇنى ئەڭ ياخشى بىلىسىز»، دەپ جاۋاب بېرىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇ سوئالنى يەنە سوراپ، ھەزرىتى ئۇبەينى جاۋاب بېرىپ بېقىشقا ئۈندەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەزرىتى ئۇبەي مۇنداق دەيدۇ:

«بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر؛ ئاللاھ ھەمىشە تىرىكتۇر، ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر؛ ئۇ مۈگدەپ قالمايدۇ، ئۇنى ئۇيقۇ باسمايدۇ؛ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە نەرسە ئاللاھنىڭ (مۈلكى) دۇر؛ ئاللاھنىڭ رۇخسىتىسىز كىممۇ ئاللاھنىڭ ئالدىدا شاپائەت قىلالىسۇن؛ ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى (يەنى دۇنيادا قىلغان)، كەينىدىكى (يەنى ئۇلار ئۈچۈن ئاخىرەتتە تەييارلىغان) ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىپ تۇرىدۇ؛ ئۇلار ئاللاھنىڭ مەلۇماتىدىن (ئاللاھ) ئۇلارغا بىلدۈرۈشنى خالىغان نەرسىلەردىن (يەنى پەيغەمبەرلەرنىڭ تىلى ئارقىلىق بىلدۈرگەن نەرسىلەردىن) باشقا ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ، ئاللاھنىڭ كۇرسى (مەلۇماتى) ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاسمان-زېمىننى ساقلاش ئۇنىڭغا ئېغىر كەلمەيدۇ. ئۇ يۇقىرى مەرتىۋىلىكتۇر، ھەممىدىن ئۇلۇغدۇر (2-سۈرە 255-ئايەت).»

بۇنىڭدىن كېيىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام خۇشال بولۇپ، ھەزرىتى ئۇبەينى ياخشى كۆرگەنلىكىنىڭ نامايەندىسى سۈپىتىدە ئازراق ئىتتىرىپ قويىدۇ، ھەمدە ئۇنىڭغا «بىلىم بىلەن سەن دائىم خۇشال-خۇرام بىللە يۈرۈيسىلەر»، دەيدۇ. قىسقىسى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھەزرىتى ئۇبەي

ئىبنى كەئبىنىڭ سۆزىگە قوشۇلىدۇ. يەنى، قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايەت ــ ئايەت ئۇل-كۇرسىدىن ئىبارەت.

1. ھەدىستىكى بىر ھېكايە

بىر ھەدىستە مۇنداق بىر ھېكايە بار. مەلۇم بىر رامىزان ئېيىدا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ناھايىتى كۆپ سەدىقىلەر كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەبۇھۇرەيرەگە «ئەبۇھۇرەيرە، سەن بېرىپ سەدىقىلەرنى باققىن. ئۇنى بىرسى ئوغرىلاپ كەتمىسۇن» دەيدۇ. ئەبۇھۇرەيرە سەدىقىلەرنى كېچىچە بېقىپ، بىر ۋاقىتتا كۆزى ئۇيقۇغا كېتىدۇ. ئۇ تۇيۇقسىز ئويغىنىپ، بىرسىنىڭ سەدىقىلەرنى ئوغرىلاۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. ھەمدە چاققان بېرىپ ئۇ ئوغرىنى بىلىكىدىن تۇتىۋالىدۇ. ئۇ ئوغرى بولسا، بىر تەرەپتىن يىغلاپ، بىر تەرەپتىن يالۋۇرىدۇ: «مەن باقمىسام بولمايدىغان بىر ئائىلەم بار. بىزنىڭ يەيدىغانغا تامىقىمىز يوق. مەن ھازىر ئاچلىقتا ئۆلەي دەپ قالدىم. مېنى مۇشۇ بىر قېتىم كەچۇرۇۋېتىڭ. مەن بۇنداق ئىشنى ئىككىنچى قىلمايمەن.» ئەبۇھۇرەيرەنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى قويۇۋېتىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ كېچىسى نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئاللىقاچان بىلىدىغان بولۇپ، ئۇ ئەتىسى ئەتىگىنى ئەبۇھۇرەيرەدىن سورايدۇ: «ئاخشام سېنى ئىزدەپ كەلگەن كىشى بىلەن نېمە ئىش بولدى؟» ئەبۇھۇرەيرە جاۋاب بېرىپ: «ئۇ بىر بىچارە ئادەمكەن. ئۇ قاتتىق يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغان ئىدى، مەن ئۇنى قويۇۋەتتىم.» دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا «ئۇ ئادەم يەنە قايتىپ كېلىدۇ»، دەيدۇ. ئەبۇھۇرەيرە كۆڭلىدە «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئىشنى قانداق بىلىدىغاندۇ؟ بۇ قېتىم چوقۇم ئۇنى تۇتۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ئەكېلىمەن»، دەپ ئويلايدۇ.

شۇنىڭ بىلەن 2-كۈنى كېچىسى ئەبۇھۇرەيرە ئىنتايىن ھوشيار بولۇپ تۇرىدۇ. ئەمما ئۇ بۇرۇنقىدەكلا ئۇخلاپ قېلىپ، كېيىن ئويغىنىپ قارىسا، ھېلىقى ئوغرى ھەدەپ سەدىقىلەرنى بىر خالتىغا سېلىۋاتقان. ئەبۇھۇرەيرە ئوغرىنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئېتىپ، ئۇنى تۇتىۋېلىپ، «ئەمدى سېنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا ئاپىرىمەن»، دەيدۇ. ئەمما ئوغرى بولسا بۇرۇنقىدەكلا بىر تەرەپتىن يىغلاپ، بىر تەرەپتىن يالۋۇرۇپ، ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىت ئەبۇھۇرەيرە بىلەن تۇتۇشۇپ تۇرىۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇھۇرەيرەنىڭ ئۇنىڭغا يەنە ئىچى ئاغرىپ ئۇنى يەنە قويۇۋېتىدۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇھۇرەيرەدىن يەنە سورايدۇ: «تۈنۈگۈن ئاخشام كەلگەن ئادەم كېيىن قانداق بولدى؟» ئەبۇھۇرەيرە ناھايىتى خىجىل بولۇپ، كۆڭلىدە «ئەمدى بولدى. بۇ قېتىم ئۇ ئوغرىنى چوقۇم تۇتۇپ ئەكەلمىسەم بولمىدى»، دەپ قاتتىق ئىرادە باغلايدۇ.

ئۈچىنچى ئاخشىمى ئەبۇھۇرەيرە قەتئىي ئۇخلىماي، ھېلىقى ئوغرى كەلگەندە ئۇنى تۇتىۋالىدۇ. بۇ قېتىم ئوغرى ھەر قانچە يالۋۇرسىمۇ، ئەبۇھۇرەيرە ئۇنى قويۇۋەتمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوغرى ئەبۇھۇرەيرەگە مۇنداق دەيدۇ:

-- ئەگەر مەن ساڭا سەن ئۆچۈن ئۆمۈر بويى ئەسقاتىدىغان بىر ئىشنى دەپ بەرسەم، سەن مېنى قويۇۋېتەمسەن؟

-- ئۇ نېمە گەپ؟ قېنى دەپ باق. مەن ئاڭلاپ باقاي.

ــ سەن ھەر كۈنى ئاخشىمى ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى بىر قېتىم ئوقۇۋەتكىن. شۇنداق قىلساڭ، ئاللاھ ساڭا بىر قوغدىغۇچىنى ئەۋەتىپ، ئۇ قوغدىغۇچى قېشىڭدا سېنى قوغداپ، پۈتۈن بىر كېچە ساڭا ھېچ كىم چېقىلالمايدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان ئەبۇھۈرەيرە «بۇ بىر ناھايىتى چوڭ، ناھايىتى قىممەتلىك سوۋغا بولدى»، دەپ ئويلاپ، ئوغرىنى يەنە قويىۋېتىدۇ. ئەتىسى ئەتىگەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئاخشام كەلگەن مېھمانىڭغا يەنە نېمە بولدى؟» دەپ سورايدۇ. ئەبۇھۈرەيرە ئۇنىڭغا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تولۇق دەپ بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇھۈرەيرەگە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ قېتىم ئۇ ساڭا راست گەپنى قىلىپتۇ. ئەمما ئۇ كىشى يالغانچىلىقنى كەسىپ قىلىۋالغان بىرىدۇر. ئۇ ھەممە ۋاقىتتا يالغان گەپ قىلىدىغان بىرى بولسىمۇ، بۇ قېتىم ساڭا راست گەپنى قىلىپتۇ. ساڭا كەلگەن ئۇ ئادەمنىڭ كىملىكىنى بىلەمسەن؟ ئۇ بىر شەيتان. ئۇ سەدىقىلەرنى ئوغرىلىغىلى كەلگەن بولۇپ، ئۇ ساڭا يالغان سۆزلىگەن ئىدى، سەن ئۇنىڭغا ئىشەندىڭ. ئەمما، ئۇنىڭ ساڭا 3 ـ قېتىم دېگىنى راست.»

2. ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى قانداق ۋاقىتتا ئوقۇش كېرەك؟

بۇ يەردىكى راست گەپ قايسى؟ ئۇ بولسىمۇ، ئەگەر سىز ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى ئوقۇسىڭىز، سىزگە ھېچ قانداق نەرسە زەخمەت يەتكۈزەلمەيدۇ. ئاللاھ سىزگە بىر پەرىشتە ئەۋەتىپ، سىزنى قوغدايدىغان بولۇپ، جىن بولامدۇ، ياكى باشقا نەرسە بولامدۇ، ئىشقىلىپ ھېچ قانداق نەرسە سىزگە زەخمەت يەتكۈزەلمەيدۇ.

بىز بۇ ھەدىستىن مۇنداق بىر ئىشنى بىلىۋالالايمىز: بىز ھەر كۈنى ئۇخلاشتىن بۇرۇن چوقۇم ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى بىر قېتىم ئوقۇۋېتىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر كۈنى ئاخشىمى شۇنداق قىلغان. دېمەك، ئايەت ئۇل ـ كۇرسى ئاللاھنىڭ ئۇلۇغ كىتابىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايەتتۇر.

يەنە بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى ھەر كۈنى ئەتىگەن بىلەن ھەر كۈنى كەچتە بىر قېتىمدىن ئوقۇش زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزى ھەر كۈنى ئاشۇنداق قىلىدىغان بولۇپ، بىز ئۇنى «ئەتىگەن ۋە كەچلىك زىكىرلار» دەپ ئاتايمىز. مۇسلىم ئىبنى ئەھمەدنىڭ يەنە بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: «ئەگەر بىر ئادەم ھەر بىر قېتىملىق نامازدىن كېيىن ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى ئوقۇپ تۇرىدىكەن، بۇ كىشىنىڭ جەننەتكە كىرىشىنى توسۇپ قالىدىغان بىردىن ـ بىر ئىش ئۇ كىشىنىڭ ئۆز ئۆلۈمىدىن ئىبارەت بولىدۇ (The only thing preventing him from entering jannah is his own death). (ئەسكەرتىش: بۇ يەردە ياسىر قازى «ئۆز ئۆلۈمى» دېگەننىڭ مەنىسى ھەققىدە ھېچ قانداق چۈشەنچە بەرمەپتۇ) بۇ بىر ئىنتايىن ئېسىل ھەدىس بولۇپ، سىلەرنىڭ ھەممىڭلاردىن بۇنى يادلىۋېلىشىڭلارنى، شۇنداقلا بۈگۈندىن باشلاپ ئۇنى ئىجرا قىلىشىڭلارنى سورايمەن. مەزكۇر ھەدىستىن كۆرۈۋالغىنىمىزدەك، ئەگەر سىز كۈنىگە 5 ۋاق ناماز ئوقۇپ، بامدات نامىزىدىن كېيىن ئورنىڭىزدىن تۇرۇشتىن بۇرۇن ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى بىر قېتىم ئوقۇۋەتسىڭىز، ھەمدە ئاخشىمى خۇپتەن نامىزىدىن كېيىن ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ كەتمەي، ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى يەنە بىر قېتىم ئوقۇۋەتسىڭىز، سىز جەننەتكە تەۋە ئادەم بولالايسىز.

3. ئايەت ئۇل ـ كۇرسى نېمە ئۈچۈن ئالاھىدە ئايەت بولۇپ قالغان؟

ئۇنداقتا ئايەت ئۇل ـ كۇرسى نېمە ئۈچۈن بۇنچىۋالا ئالاھىدە ئورۇنغا ئىگە بولىدۇ؟ ئۇ پەقەت بىرلا ئايەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئاران بىر بەتنىڭ 3 تىن بىر قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. قۇرئاندا شۇنچە كۆپ باشقا ئايەتلەر بار تۇرسا. قۇرئاندا 6000 دىن كۆپرەك ئايەت بار تۇرسا. نېمە ئۈچۈن بۇ ئايەت باشقا ھەممە ئايەتلەردىن ئۈستۈن تۇرىدۇ؟ بۇنىڭ جاۋابى ئىنتايىن ئاددىي. ئۇ بولسىمۇ بۇ ئايەتتە بايان قىلىنغىنى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ ھەر خىل ئاتىلىشلىرىدۇر. قۇرئاندىكى ئەڭ ئېسىل ئايەتلەر داۋاملىق تۇردە ئاللاھ توغرىسىدىكى ئايەتلەر بولىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى، قۇرئاندا مۇزاكىرە قىلىدىغان تېمىلارنىڭ ئىچىدە ئاللاھتىن باشقا ئەڭ ئېسىل نەرسە يوق، ئاللاھتىن باشقا ئەڭ گۈزەل نەرسە يوق. ئاللاھنى چۈشەندۈرگەندەك چۈشەندۈرۈشكە ئەرزىيدىغان، ئاللاھنى كۈيلىگەندەك كۈيلەشكە ئەرزىيدىغان باشقا بىرەر تېما يوق. شۇڭلاشقا قۇرئاندىكى ئەڭ ئېسىل ئايەتلەر ئاللاھنى كۈيلەيدىغان ئايەتلەردۇر. قۇرئاندىكى ئەڭ ئېسىل سۈرە ئاللاھنى كۈيلەيدىغان ۋە شەرھىيلەيدىغان سۈرە ئىخلاس (112 ـ سۈرە) تىن ئىبارەتتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىكى قايسىڭلار ھەر كۈنى ئاخشىمى قۇرئاننىڭ 3 تىن بىر قىسمىنى ئوقۇشنى خالايسىلەر؟» ساھابىلەر «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، كىم ئۇنچىۋالا كۆپ نەرسىنى بىر ئاخشامدىلا ئوقۇپ بولالىسۇن؟» دەپ سورايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا جاۋابەن: «مەن سىلەرگە بىر سۈرىنى دەپ بېرەي. ئەگەر سىلەر ئاشۇ سۈرىنى ئوقۇساڭلار، ئاشۇ قۇرئاننىڭ 3 تىن بىرىنى ئوقۇغانلىق بىلەن باراۋەر بولىدۇ. ئۇ بولسىمۇ سۈرە ئىخلاستىن ئىبارەت».

نېمە ئۈچۈن ئىخلاس سۈرىسى بىلەن ئايەت ئۇل ـ كۇرسى شۇنچە مۇھىم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبى ئۇلارنىڭ مەزمۇنىدىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ ئاتىلىشلىرى ئۈستىدە سۆزلەيدىغانلىقىدىندۇر. تۆۋەندە مەن 4 ـ 5 مىنۇت ۋاقىت چىقىرىپ ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ ئۆتىمەن. ئادەتتە بۇنىڭغا بىر قانچە سائەت ۋاقىت كېتىدىغان بولۇپ، مەن قىسقىچىلا چۈشەندۈرۈپ ئۆتىمەن.

4. ئايەت ئۇل ـ كۇرسىنىڭ چۈشەندۈرۈلۈشى

ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ: «بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر؛ ئاللاھ ھەمىشە تىرىكتۇر؛ ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» (ئەسكەرتىش: بۇ ئايەت قۇرئاننىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىدىن ئېينەن ئېلىندى) ئاللاھنىڭ ئىنتايىن كۆپ ئاتىلىشى بار. ساناقسىز ئاتىلىشى بار. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى 99 خىل ئاتىلىشى ناھايىتى ئالاھىدە ۋە ناھايىتى مۇقەددەستۇر. مۇشۇ 99 خىل ئاتىلىشنىڭ ئىچىدىكى قۇرئاندا ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغىنى «ئاللاھ» دىن ئىبارەت. يەنى قۇرئاندا «ئاللاھ سۇبھانە ۋەتەئەلا» دېگەن ئىسىم ئەڭ كۆپ ئۇچرايدۇ. بۇ ئىسىم قۇرئاندا بىرىنچى بولۇپ ئۇچرايدۇ. ئاللاھنىڭ نامى قۇرئاندا 3500 قېتىمدىن كۆپرەك قېتىم كۆرۈلىدىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تەڭدىن تولىسى «ئاللاھ سۇبھانە ۋەتەئەلا» دېگەن ئاتىلىشىدىن ئىبارەتتۇر. ئاللاھنىڭ بارلىق مۇقەددەس كىتابلىرىدا چۈشۈرۈلگەن ئىسمى مۇشۇ ئىسىمدۇر. كونا ئەھد (زەبۇر، Old Testament) تە «ئىلو» بىلەن «ئىلوھىم» دېگەن ئىسىم ناھايىتى كۆپ يەرلەردە ئىشلىتىلگەن بولۇپ، ئۇ «ئاللاھ» بىلەن «ئاللاھۇم» دېگەننى بىلدۈرىدۇ. يەھۇدىيلار ۋە ئۇلاردىن بۇرۇنقى ئەۋلادلار ئەنە شۇ «ئىلو، ئىلوھىم» دېگەن ئىسىملارنى قوللانغان ئىدى.

«ئاللاھ» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى تولۇق چۈشەندۈرۈش خېلى ئۇزۇن ۋاقىت تەلەپ قىلىدىغان بولۇپ، بۇ ھەقتىمۇ ھەر خىل كۆز-قاراشلار مەۋجۇت. مېنىڭچە بۇ ئىسمىنىڭ ئەڭ توغرا چۈشەندۈرۈلۈشى «جانلىقلارنىڭ ھەممىسى ئارزۇ قىلىدىغان نەرسە (An object that all creatures desire)» بولۇشى مۇمكىن. ئەڭ ئاخىرقى نىشان ئاللاھتۇر. مانا بۇ «ئاللاھ» دېگەن سۆزنىڭ بىر مەنىسىدۇر.

«ئاللاھ» نىڭ يەنە بىر مەنىسى، سىز «ئاللاھ» دېگەندە، ۋۇجۇدىڭىزنىڭ تىترەككە تولۇشى، ۋۇجۇدىڭىز ھەيرانلىققا تولۇشى، ۋە ۋۇجۇدىڭىزدا بىر گۈزەل مەنزىرىنىڭ پەيدا بولۇشىدۇر.

«ئاللاھ» دېگەن سۆزنىڭ ئەڭ ئاكادېمىك مەنىسى «ئاللاھ ئىبادەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان بىرى (Allah is the one who is worthy to worship)» دېگەندىن ئىبارەت. بۇنى ئاللاھ «بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر» دېگەن ئايەتتە جەزملەشتۈردۇ. نۇرغۇن مۇسۇلمانلار بۇ كەلىمىنى خاتا تەرجىمە قىلىپ، ئۇنىڭ مەنىسىنى « بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر (There is no god but God, there is no Lord but God, there is no creator but Allah)» دەپ ئىشلىتىدۇ. بۇ بىر ئېچىنىشلىق ئەھۋال بولۇپ، ئۇنداق تەرجىمىلەرنىڭ ھەممىسى توغرا ئەمەس. ئۇ ئايەتنى ئاشۇنداق تەرجىمە قىلغاندا مەزكۇر كەلىمىگە ئادالەتسىزلىك قىلغان بولۇپ قالىدۇ. بۇ كەلىمىنىڭ توغرا تەرجىمىسى مۇنداق: «ئاللاھتىن باشقا ئىبادەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ھېچ بىر ئىلاھ يوقتۇر (There is no deity worthy to worship other than Allah).» «ئىبادەت قىلىش» نىڭ مەنىسى «ئۆزىنى تاپشۇرۇش» تىن ئىبارەت. ئەتراپىمىزغا قاراپ باقىدىغان بولساق، ئەھلى مۇسۇلمانلاردىن باشقا ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھتىن باشقا بىر نەرسىگە ئۆزىنى تاپشۇرىدىغانلىقىنى بايقايمىز. بەزىلەر ئۆزىنى ساختا خۇداغا تاپشۇرىدۇ، بەزىلەر ئۆزىنى ئارزۇغا تاپشۇرىدۇ، يەنە بەزىلەر بولسا ئۆزىنى ماتېرىيالىزم ۋە پۇلغا تاپشۇرىدۇ. مانا بۇ ئىبادەتتۇر. مەزكۇر كەلىمىنىڭ مەنىسى «بىز ئۆزىمىزنى تاپشۇرىدىغان، بىز بويسۇنىدىغان، ۋە بىز ئۆزىمىزنى قۇربان قىلىدىغان نەرسىدىن ئاللاھتىن باشقىسى يوق» تىن ئىبارەت.

«ئاللاھ ھەمىشە تىرىكتۇر، ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» ئاللاھنىڭ يالغۇز جېنى بار بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ جېنى مۇكەممەل بولۇپ، ئۇ باشقىلارغىمۇ جان ياكى ھاياتلىق بېرىدۇ. ھېچ قايسىمىزنىڭ مۇكەممەل جېنى يوق، ھەمدە ھېچ قايسىمىز بىرەر جانلىقنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرەلمەيمىز، ياكى باشقا بىرسىگە جان بېرەلمەيمىز. بىزنىڭ جېنىمىزنىڭ كەم يېرى بار. بىزنىڭ جېنىمىزنى ئاللاھ بېرىدۇ. شۇنداقلا بىز ھايات تۇرغان ۋاقتىمىزدا بىز يېمەكلىككە ئېھتىياجلىق بولىمىز، سۇغا ئېھتىياجلىق بولىمىز، دەم ئېلىشقا ئېھتىياجلىق بولىمىز، ئۇخلاشقا ئېھتىياجلىق بولىمىز، ھەمدە ھەممە ھاياتلىق ئەڭ ئاخىرى ئۆلۈم بىلەن ئاخىرلىشىدىغان بولۇپ، پەقەت ئەلھەي (ئاللاھ) لا ئۇنداق بولمايدۇ. ئەلھەيىنىڭ ھېچ نېمىگە ئېھتىياجى يوق. ئەلھەيىنىڭ ھەممە نەرسىسى تولۇق. «ئۇ مۈگدەپ قالمايدۇ، ئۇنى ئۇيقۇ باسمايدۇ.» ئەلھەي ھېرىپ قالمايدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا ئۆزىنىڭ سىلەرنىڭ يېمەكلىكلىكىڭلارغا ئېھتىياجى يوق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئەكسىچە ئۇ سىلەرگە يېمەكلىك بېرىدىغانلىقىنى كۆرسەتكەن. «ئەلھەي» نىڭ مەنىسى «مەڭگۈ ھايات تۇرىدىغان» دىن ئىبارەتتۇر.

«ئەلقەييۇم» نىڭ مەنىسى «باشقىلارغا شۇلار ئېھتىياجلىق بولغان ھەممە نەرسىنى بەرگۈچى» دېگەندىن ئىبارەت. شۇڭا «ئەلھەي» ئۆزى ئۈچۈن ئىشلەيدۇ، «ئەلقەييۇم» بولسا يارىتىلغۇچىلار ئۈچۈن ئىشلەيدۇ. «ئەلھەي» ئۆز-ئۆزىدىن خەۋەر ئالالايدۇ، «ئەلقەييۇم» بولسا باشقا نەرسىلەردىن خەۋەر ئالىدۇ (Alhay can take care of himself, Alqayum takes care of everything else). شۇڭا ئاللاھ «ئەلھەي» بولۇپ، ئۇنىڭ سىزگە ھاجىتى چۈشمەيدۇ، ھەمدە ئۇ «ئەلقەييۇم» بولۇپ، سىزنىڭ ئۇنىڭغا

هاجىتىڭىز چۈشىدۇ. ئاللاھ باشقا بارلىق جانلىقلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرىدۇ. مانا بۇ «ئەلقەييۇم» دۇر. مانا بۇ مۇكەممەللىكتۇر. «ئۇ مۇگدەپ قالمايدۇ، ئۇنى ئۇيقۇ باسمايدۇ.» ئاللاھ ھېرىپ قالمايدۇ، ئۇ مۇگدەپ قالمايدۇ. ئۇنىڭ يېمەكلىككە ئېھتىياجى يوق، ئۇنىڭ ھېچ نېمىگە ئېھتىياجى يوق. «ئاللاھ رىزىق بېرىدۇ، ئۆزى رىزىققا موھتاج ئەمەس (سۈرە ئەنئام 14 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى).» «ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» «ھەر بىر كىشىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچى (سۈرە رەئد 33 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى).» ئۆزىدىن باشقا نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا مەنسۇپتۇر. ئەگەر ئاللاھ خالىمىسا بۇ دۇنيادىكى ھېچ قانداق بىر ئىش يۈز بەرمەيدۇ. بۇ دۇنيادا يۈز بېرىۋاتقان ھەر بىر ئىشنى ئاللاھ بىلىپ تۇرغان بولۇپ، ئۇ ئىشلارنى ئاللاھ ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن.

«ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە نەرسە ئاللاھنىڭ (مۈلكى) دۇر.» ئاسماندىكى ۋە يەردىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھ بارلىققا كەلتۈرگەن. «ئاللاھنىڭ رۇخسىتىسىز كىممۇ ئاللاھنىڭ ئالدىدا شاپائەت قىلالىسۇن.» بۇ يەردە ئاللاھ دەيدۇكى، سىزنىڭ بىر ئىشنى ئۆزگەرتىشنىڭ قىلالىشىڭغۇ ئۇ ياقتا تۇرسۇن، سىز ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز ئۇنىڭ ئالدىدا شاپائەتمۇ قىلالمايسىز.

«ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى (يەنى دۇنيادا قىلغان)، كەينىدىكى (يەنى ئۇلار ئۇچۇن ئاخىرەتتە تەييارلىغان) ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىپ تۇرىدۇ.» بۇنىڭ مەنىسى ئاللاھ ئۇلارنىڭ بۇرۇن نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىنى، قانداق يوشۇرۇن ئىشلارنى قىلغانلىقىنىمۇ بىلىدۇ، ھەمدە ئۇلارغا كەلگۈسىدە، يەنى ئاخىرەتتە ياكى يەنە بىر ھاياتتا نېمە ئىش بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلىدۇ، دېگەندىن ئىبارەت. «ئۇلار ئاللاھنىڭ مەلۇماتىدىن (ئاللاھ) ئۇلارغا بىلدۈرۈشنى خالىغان نەرسىلەردىن (يەنى پەيغەمبەرلەرنىڭ تىلى ئارقىلىق بىلدۈرگەن نەرسىلەردىن) باشقا ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ.» ئاللاھ سىز توغرىسىدىكى ھەممە ئىشلارنى بىلىدۇ، ئەمما سىز ياكى باشقا جانلىقلار بولسا ئاللاھنىڭ بىلىمىدىن ھېچ نېمىنى بىلمەيسىز. ئەگەر ئاللاھ ئۇلارغا دەپ بەرمەيدىكەن، باشقا جانلىقلار ئاللاھنىڭ بىلىمىدىن پۈتۈنلەي خەۋەرسىز تۇرىدۇ. «سىلەرگە پەقەت ئازغىنە ئىلىم بېرىلگەن (سۈرە ئىسرا 85 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى).» بىلىم دېگەن كۈچ، بىلىم دېگەن ھەر بىر نەرسىنىڭ ئاساسى بولۇپ، سىز ئۇنىڭ بىلەن بىر نەرسە بەرپا قىلالايسىز، ئۇنىڭ بىلەن باشقىلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلالايسىز، ئۇنىڭ بىلەن سىز بىر نەرسىگە ھۆكۈم قىلالايسىز. بىلىم دېگەن كۈچنىڭ ئاساسىدۇر. بۇ يەردە ئاللاھ دەيدۇكى، مېنىڭ بىلىمىم مۇكەممەل بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن سېلىشتۇرغاندا سەندە ھېچ بىر بىلىم يوق، ھەمدە پەقەت مەن بەرگەندىلا سەن بىلىمگە ئېرىشەلەيسەن.

ئاللاھ قۇرئاندىكى 11 ئايەتتە «ئەرش» نى تىلغا ئالىدۇ. شۇنداقلا پەقەت بىرلا ئايەتتە «كۇرسى» نى تىلغا ئالىدۇ. بىزنىڭ كۇرسى ھەققىدە بىلىدىغىنىمىز شۇكى، ئۇ ئاللاھ ياراتقان سەلتەنەتلىك نەرسىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئاللاھنىڭ دېيىشىچە سىزنىڭ ئەتراپىڭىزدىكى ھەممە نەرسىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان نەرسە كۇرسى ئىكەن. بىز ئادەتتە «دۇنيا» دەيمىز، ئەمما «كۇرسى» دۇنيادىنمۇ چوڭراق بىر دائىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن.

ئاللاھ ھەرگىزمۇ ھېرىپ قالمايدۇ. ئۇ بارلىق جانلىقلاردىن خەۋەر ئېلىپ تۇرسىمۇ، ئازراقمۇ ھېرىپ قالمايدۇ. مەن ئىچىدىغان سۇ، سىز نەپەس ئېلىۋاتقان ھاۋا قاتارلىق ھەممە نەرسىنى ئاللاھ بىز ئۇچۇن يارىتىپ بەرگەن.

«ئاللاھ ھەر كۈنى بىر ھالەتتىدۇر (يەنى ئاللاھ ھەر ۋاقىت ۋۇجۇدقا چىقىرىدىغان ئىشلار بىلەن بولۇپ، ئۇلارنى يارىتىپ تۇرىدۇ، ئەھۋاللارنى يېڭىلاپ تۇرىدۇ، مەخلۇقاتلارنى پەيدا قىلىپ تۇرىدۇ) سۈرە رەھمان 29 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.» ئاللاھ ھەر كۈنى ھەممە جانلىقلاردىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدۇ. يەردە

ئۆمـلـەپ يۈرگـەن، دېڭـىزدا ئۈزۈپ يۈرگـەن جانـلـىقلارنىڭ ھەمـمـىسـىنى ئاللاھ ياراتقان. بـىر قېتىم بـىرەيلەن ھەزرىتى ئىبـنى ئاباسـتىن سورايدۇ: «ئاللاھ قانداق قـىلـىپ بـىرلا ۋاقـىتتا ھەمـمە جانـلـىقلارغا تەڭلا سۆزلـىيەلەيدۇ؟» بۇ يەردىكى «ئاللاھ بـىرلا ۋاقـىتتا ھەمـمە جانـلـىقلارغا تەڭلا سۆزلـىيەلەيدۇ» دېگەن سۆز قۇرئاندىكى سۆز بولۇپ، ھەزرىتى ئىبـنى ئاباس بۇ سوئالغا مۇنداق دەپ جاۋاب بېرىدۇ: «ئاللاھ بۇ دۇنيادا ھەمـمە جانـلـىقلاردىن قانداق ئۇسۇل بـىلەن خەۋەر ئېلـىۋاتقان بولسا، ئۇلارغا ئوخشاش ئۇسۇل بـىلەن تەڭلا سۆزلـىيەلەيدۇ.»

«ئۇ يۇقىرى مەرتىۋىلـىكتۇر، ھەمـمىدىن ئۇلۇغدۇر.» «ئەل ـ ئەلى» «ئەل ـ ئەزىم» بـىلەن (مەرتىۋىلـىك بـىلەن ئۇلۇغ) ئاللاھنىڭ ئاتـىلـىشى ئىچىدىكى ئىككى ئالـىيجانابلىق ئاتـىلـىشى، ئىككى ئومۇمىيۈزلۈك ئاتـىلـىشىدۇر. ئاللاھنىڭ ئاتـىلـىشى ئاز دېگەندە 5 كاتېگورىيەگە بۆلۈنگەن بولۇپ، بۇ يەردىكى «مەرتىۋىلـىك» بـىلەن «ئۇلۇغ» دېگەن ئاتـىلـىشلىرى ئوخشاش كاتېگورىيەگە كىرىدۇ، ھەمـمە ئۇلار ئاللاھنىڭ ئالـىيجاناب (majestic) ۋە كەڭ مەنىلىك (broad meaning) ئاتـىلـىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ يەردىكى «ئالـىيجاناب» (exalted) دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى «ھەمـمىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان» دىن ئىبارەتتۇر. «ھەمـمىدىن ئۈستۈن پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى پاك ئېتىقاد قىلغىن (سۈرە ئەئلا 1 ـ ئايەت).»

مۇشۇ بىر ئايەتنىڭ ئىچىدىلا ئاللاھنىڭ 20 خىلدىن ئارتۇق ئاتـىلـىشلىرى بار بولۇپ، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ ئايەت قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەمەلىيەتتە، مۇشۇ ئايەت باشتىن ـ ئاخىر ئاللاھ سۇبھانە ۋەتەئەلا ھەققىدە سۆزلەيدىغان بولۇپ، شۇ سەۋەبتىن، بۇ ئايەت قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايەت بولىدۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ ۋە سىلەرنىڭ ئېسىگە شۇنى سېلىپ قويىمەنكى، بىز ھەمـمىمىز بۇ ئايەتنى قايتا ـ قايتا ئوقۇپ، يادلىۋېلىشىمىز، ھەمـمە ئۇنى ھەر كۈنى ئەتىگەن ۋە كەچتىكى نامازدىن كېيىن چوقۇم ئوقۇشىمىز كېرەك.

5. ئاخىرقى سۆز

ئامېرىكىدىكى «خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتى» نىڭ «خارۋارد گېزىتى» (Harvard Gazette) دەپ ئاتىلىدىغان گېزىتىگە 2014 ـ يىلى 12 ـ ماي كۈنى «رەڭگارەڭ ئېتىقادلار ئارىسىغا كۆۋرۈك سېلىش» دېگەن تېمىدا بىر خەۋەر بېسىلدى. تۆۋەندە بىز ئاشۇ خەۋەرنىڭ مەزمۇنىنى قىسقارتىپ تونۇشتۇرىمىز.

خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ «ئامېرىكا سىياسەتلىرىنى تەتقىق قىلىش مەركىزى»، خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ «خۇچىنس (Hutchins) ئافرىقىلىق ۋە ئافرىقىلىق ئامېرىكىلىقلار تەتقىقات مەركىزى»، ۋە «جورج ۋاشىنگتون دىنىي ئەركىنلىك ئىنستىتۇتى» بىرلىكتە، 2014 ـ يىلى 1 ـ ماي كۈنى بىر 90 مىنۇتلۇق سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزدى. بۇ يىغىندا «ئۈچ نەپەر كۆزگە كۆرۈنگەن ئامېرىكىلىق لىدېرلار» ئوتتۇرىسىدا ئوخشىمىغان ئېتىقادلارنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدە دىئالوگ ئېلىپ بېرىلدى. بۇ 3 نەپەر لىدېر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

ـ ـ يەھۇدىيلارنىڭ نيۇ يورك شەھەرلىك مەركىزى چېركاۋى (Synagogue) نىڭ ئالىي دەرىجىلىك رابىبىسى ئانگېلا بۇچدال (Angela W. Buchdahl، ماقالىدا دېيىلىشىچە بۇ خانىمنىڭ دادىسى يەھۇدىي، ئاپىسى كورېيەلىك ئىكەن)

ـ ـ ئەل ـ مەغرىب ئىنستىتۇتى ئوقۇتۇش ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى شەيخ ياسىر قازى

– –دىنىي ئەركىنلىكنىڭ باپتىست بىرلەشمە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى-قول دىرېكتورى، پوپ برەنت ۋالكېر

بۇ يىغىندا ياسىر قازى مۇنداق دېدى: 11-سېنتەبىر ۋەقەسى باشقا ھەر قانداق نەرسىگە قارىغاندا ئامېرىكىلىق مۇسۇلمانلارنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈۋەتتى. «ئامېرىكىلىق بولۇش دېگەنلىك ئۆز ھوقۇقىنى ۋە جەمئىيەتنىڭ بىر قىسمى بولۇپ قوبۇل قىلىنىشنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئېلىشىش دېگەنلىكتۇر. بىز 11-سېنتەبىر ۋەقەسىدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندىمۇ يەنىلا ئېلىشىۋاتقان بولۇپ، بىز چوقۇم ئۆزىمىز ئۈچۈن لايىق بولغان بىر ئورۇنغا ئېرىشىمىز.»

بۇ يىغىندا سورالغان سوئاللارنىڭ بىرى «رەڭگارەڭ دىنىي ئېتىقادلار ۋە دىنسىز گۇرۇپپىلار ئارىسىغا كۆۋرۈك سېلىش ئىشىنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرىسىلەر؟» دېن ئىبارەت بولدى.

بۇ سوئالغا ۋالكېر مۇنداق دەپ جاۋاب بەردى: ئەڭ مۇھىم ئىش ئۆز-ئارا ھۆرمەت قىلىش، بولۇپمۇ دىنىي جەھەتتىكى پەرقلەرگە ھۆرمەت قىلىش قاتارلىق مەنپەئەت ئورتاقلىقىغا ئىگە ساھەلەرنى تېپىپ چىقىشتۇر. «بىزنىڭ ھەمكارلىشىپ ئىش ئېلىپ بېرىشىمىز بىزدىن ھەممە مەسىلىلەردە پىكىر بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ (We don’t need to agree on everything to work together).»

بىزنىڭ مەزكۇر تېمىغا يۇقىرىدىكى مەزمۇننى قوشۇپ قويۇشىمىزدىكى مەقسىتىمىز، قېرىنداشلارغا مۇنداق بىر ھەقىقەتنى بىلدۈرۈپ قويۇشتۇر: «بىزنىڭ ھەمكارلىشىپ ئىش ئېلىپ بېرىشىمىز بىزدىن ھەممە مەسىلىلەردە پىكىر بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ.»

يۇقىرىدا بۇ سۆزنى بىر خرىستىئان لىدېر دېگەن. ئۇ بۇ سۆزنى باشقا بىر يەھۇدىي لىدېر بىلەن باشقا بىر مۇسۇلمان لىدېرغا قاراپ تۇرۇپ، ھەمدە ھەر خىل دىندارلاردىن، دىنسىزلاردىن، ۋە كۆپ خىل مىللەتلەردىن تەركىب تاپقان بىر توپ يىغىن قاتناشقۇچىلىرىنىڭ ئالدىدا دېگەن. بىز ئوخشاش دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان، ھەمدە ئوخشاش بىر مىللەتتىن كېلىپ چىققان بارلىق ئۇيغۇر قېرىنداشلارنىڭمۇ شۇنداق قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. ھەمدە شۇنداق قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

بۇ ماقالىنى ھېچكىمدىن سورىماي، مەنبەسىنى بەرگەن ئاساستا باشقا ھەر قانداق تورغا چىقارسىڭىز، ياكى ئېلكىتابقا ئوخشاش باشقا ھەر قانداق شەكىلدە ئىشلەتسىڭىز بولۇۋېرىدۇ. بۇ ماقالە بارلىق ئۇيغۇرلارغا مەنسۇپ.

پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى:

[1] Ramadan Reminder Day 3 – Ayat ul–Qursi – The Greatest verse in the Qur'an by Yasir Qadhi | July 2012
https://www.youtube.com/watch?v=HuMhO6A9hPQ

[2] Building bridges among diverse faiths

http://news.harvard.edu/gazette/story/2014/05/we_dont_need_to_agree_on_everything_to_work_together/

1 ـ رەسىم: خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى سۆھبەت يىغىنىدا دىئالوگ ئېلىپ بارغان «ئۈچ نەپەر كۆزگە كۆرۈنگەن ئامېرىكىلىق لىدېرلار»